

POGLED U RIZNICU *HORVATSKOGA* JEZIKA

(*Kristijanovićev gazofilacij I i II*, ur. Barbara Štebih Golub i Lobel Filipić, Zagreb, Institut za hrvatski jezik, 2024)

Ignac Kristijanović (1796–1884), istaknuti vjerski pisac, filolog i prosvjetitelj, autor nabožnih djela i jednočinke *Vladimir*, osnivač i urednik popularnoga kalendara *Danica zagrebečka*, prevoditelj Svetoga pisma, Ezopovih basni, gramatičar te autor prvoga hrvatskoga frazeološkog rječnika (priređen aneksno uz *Grammatik der kroatischen Mundart*), široj je javnosti (pa i nemalom broju stručnjaka) prije svega (da ne kažem i isključivo) poznat kao gorljivi protivnik iliraca, posebno programa oštrog kidanja veza (u segmentu pravopisnih i jezičnih rješenja) s kajkavskom (pa

i općenito hrvatskom) pisanom tradicijom, a sve u cilju propagiranja, kako u predgovoru svoje gramatike etiketira, „filološkoga novotarenja”; pri tome je posebno istaknuo svoje protivljenje zajedničkomu jeziku svih Slavena stereotipno podcrtavajući kako su slavenski narodi „po načinu života, po običajima, povijesnim uspomenu, vjeri i zakonima različiti, u svojim interesima pocijepani, po snazi nejednaki, gotovo uvijek jedni protiv drugih neprijateljski raspoloženi, strastima i predrasudama vremena podloženi” (prijevod s njemačkoga Olga Šojat, u: Olga Šojat, „Pregled hrvatske

kajkavske književnosti od polovine 16. do polovine 19. stoljeća i jezično-grafijska borba uoči i za vrijeme ilirizma”, *Hrvatski kajkavski pisci I*, PSHK 15/1, Zagreb, Matica hrvatska – Zora, 1977: 9–68, str. 48).

Filološki razložno utemeljen cilj „izgona” kajkavskoga iz prijestolnice, radi ustoličenja obuhvatnijega standarda s književno utjecajnijom osnovicom, sudario se sa snažnim pokretom otpora, ali i iznjedrio različite oblike otvorene ili prikrivene diskvalifikacije jezikom, pa i represije, a koji su nastavljeni i u kasnijim razdobljima. Razmatrajući versifikacijsku problematiku u razdoblju „preporodne meteži”, Ivan Slamnig naizgled metaforično dijagnosticira jezična zbivanja u Zagrebu sredinom 19. stoljeća opisujući ih „činjenicom da je Zagreb kajkavski grad, barem bio, i da je pripadao osebujnoj kajkavskoj kulturi, koja je bila glatko ubijena štokavskim naletom, ta činjenica izazvala je u našem kulturnom životu, a posebno u stihotvorstvu neurozu koje se ni do danas nismo posve riješili” (*Disciplina mašte*, Zagreb, Matica hrvatska, 1965, str. 81–82; zanimljive primjere jezičnih napetosti u kulturnom životu početka 20. stoljeća, posebno na Gavellinom studiju glume može se naći i u: Ivo Žanić, *Jezična republika*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk, 2016, str. 99–106). Kajkavska puntarska *korugva*

početkom 20. stoljeća vijorila je uz Krležinu akciju „obilježavanja” stogodišnjice pokreta, u kojoj je, uz paradnu sliku *obergrobara* (Gaja), prikaz poosobljenoga obješenjačkoga kvazivernakulara narastao gotovo do klasicističke apoteoze, u smislu pročišćene slike logosa pred lomačem.

Upravo je angažirani zagrebački kanonik Kristijanović, kao nasljedovatelj bogate pisane tradicije, vrednovan kao jedan od najizvrsnijih predstavnika kajkavskoga književnoga jezika, s obilježjima visokoga, dotjeranoga stila. Iako bogatoga jezičnoga izraza, Kristijanović se nije ustručavao pisati i za neobrazovani puk pa je zapaženo da je njegov stil za određene svrhe bio „previše kićen, na mjestima možda i previše elegantan, ali on nije žalio truda: pored tih svojstava u svom je djelu postigao i razumljivost i jedrinu” (Olga Šojat, „O stilu Ignaca Kristijanovića”, *Umjetnost riječi*, 4 /1960/ 3–4: 39–55, str. 54). Održavanjem visoke razine pismenosti i širokim obuhvatom tema pokazuje se i kao ustrajni održavatelj polifunkcionalnosti (usp. Barbara Štebih Golub, „Mali uvid u bogatu kajkavsku gramatikografiju”, *Fluminensia*, 30 /2018/ 1: 127–151, str. 128); u njegovim je djelima kajkavski književni jezik doživio svoj vrhunac, njegovim je djelima ta norma i okončana. Unatoč

tome, njegov su život i djelovanje u tradicionalnoj literaturi sagledavani prvenstveno u dodiru s ilirskim preporodnim nastojanjima i prijemima u vezi s njima (o tome u: Olga Šojat, „Pregled hrvatske kajkavske književnosti od polovine 16. do polovine 19. stoljeća i jezično-grafijska borba uoči i za vrijeme ilirizma”), tek je u suvremenim radovima, na krilima aktivnijega traganja po marginama književnoga kanona, kojim se došlo i do revalorizacije „porażenih” iz 19. stoljeća, prepoznato kako filološko djelovanje istodobno s ilircima, ali protiv njih, ne predstavlja negaciju nacionalnoga književnoga korpusa, štoviše, s vremenskim je odmakom jasnija i pogubnost određenih tekstoloških i leksikografskih praksi koje su u prvoj polovici 19. stoljeća otpočeli ilirci, a koncem stoljeća zapečatili poštovatelji pučke novostokavštine, satirično prikazani likom „profesionalnoga štokavca” (o čemu je nadahnuto pisao Aleksandar Flaker u: „Dijalekat kao osporavanje”, *Dometi*, 5 /1972/ 3–4: 44–53).

Pojava dvosveščanoga izdanja *Kristijanovičeva gazofilacija*, u kojemu se znanstveno sagledava, kontekstualizira i objavljuje reprezentativan izbor iz cjelovita opusa središnjega kajkavskoga pregaoca glavnine 19. stoljeća, čije je djelovanje, zahvaljujući priličnom vremenskom protegu, nehotice postalo i „čvrsta karika između književnosti

[njegovih] prethodnika i književnosti u modernom smislu” (Olga Šojat, „Život i rad Ignaca Kristijanovića”, *Rad JAZU*, 324 /1962/: 63–114, str. 94), od znatnoga je interesa za znanstvenu zajednicu tim više s obzirom na to da sustavnoga i cjelovitoga pogleda na Kristijanovičev opus nema još od iznimnih radova Olge Šojat iz 60-ih godina 20. stoljeća, koji su ipak zahtijevali i osuvremenjeni pogled i nadopunu. U riznici književnih tekstova i znanstvenih spoznaja, koja naslovom evocira i Belostenčev *Gazophylacium*, a time posredno (u dosegnutim vrhuncima i u razvojnom tijeku književnoga jezika) i prepletenost s *fortunom* čakavskoga, svestranom vrednovanju opusa pristupa se multidisciplinarno, ali prvenstveno interpretacijom tendencija koje proizlaze iz izvornih tekstova. Osim novih znanstvenih spoznaja o proučavanome opusu, nezanemariv je prinos i uvid u suvremene znanstvene pristupe, od jezičnoga biografizma preko vrednovanja estetskih učinaka pučke i uporabne književnosti, kojoj je literarnost počesto osporavana, do učinjenoga znatnoga kvalitativnoga pomaka u raščlambi grafijskih i jezičnih mijena.

Prvi svezak publikacije sadržava bibliografiju radova, koju je, prema bibliografiji koju je sačinila Olga Šojat, kombinacijom kronoloških i žanrovskih načela izradila i

dopunila Sonja Martinović, te osam znanstvenih studija koje književno stvaralaštvo Ignaca Kristijanovića sagledavaju iz vizura koloriranih žanrom, funkcijom, poviješću i mentalitetom. Ljiljana Dobrovšak u prilogu „Povijesne i političke prilike u Banskoj Hrvatskoj i Đurđevačkoj pukovnji u vrijeme djelovanja Ignaca Kristijanovića (1796. – 1884.)” daje široki povijesni kontekst preporodnoga vremena obilježena modernizacijskim i nacionalnim integracijskim procesima, a što je u političkom životu iskazano u težnji za obnovom „teritorijalne cjelovitosti hrvatskih zemalja” (41), koju je pratila težnja za unaprjeđivanjem kulturnih dosegâ i „borba za hrvatski jezik” (41). Kristian Novak sagledava mogućnosti istraživanja Kristijanovićeve opusa na narativnoj i na kvalitativnoj razini s aspekta jezične biografistike („Nacrt za jezičnu biografiju Ignaca Kristijanovića”). Prateći hrvatsko-njemačko-latinsku višejezičnost i pojedinačne fenomene jezika u dodiru te suodnoseći Kristijanovićeve javne i privatne stavove o jeziku s jezičnom uporabom, propituje i varijabilnost i stabilnost u Kristijanovićevoj književnoj i privatnoj pisanoj produkciji te time na zahvalnom primjeru zacrtava solidne temelje rekonstrukcije i distinkcije javnoga i privatnoga diskursa. Suzana Coha razmatra društvenu i kulturnu ulogu *Danice*

(„Pozicija Ignaca Kristijanovića i Danice zagrebečke u razdoblju hrvatskoga narodnog preporoda”) posebno u kontekstu hrvatske kalendarske tradicije te općenito u specifičnom žanru kalendarske književnosti. Iscrpna studija Josipe Tomašić („Ignac Kristijanović i Danica zagrebečka u kontekstu pučke književnosti”) razmatra estetske vrijednosti pučke književnosti i predstavlja Ignaca Kristijanovića kao „pučkoga prosvjetitelja” (98) posebno obrađujući poetiku i recepciju *Danice zagrebečke* kao „kalendarskoga štiva” (99) koje okuplja žanrovski raznovrsne tekstove, a obilježava ga „spoj poučnoga i zabavnoga”; uz to je istaknuto kako se „važnost pučkoga kalendarskoga štiva ne ogleđa [...] u njegovoj umjetničkoj vrijednosti nego u potencijalu koji ima u formiranju čitateljskih navika i razvijanju estetike” (91). Žanrovske raznovrsnosti kalendarskih tekstova dotiče se i Diana Stolac („Kristijanovićeve prirodnoznanstveni prilozi u Danici”) donoseći uglavnom pregled sadržaja predstavljenih priloga. Jasmina Lukec obrađuje poeziju u Kristijanovićeveu opusu („Lirska dionica Kristijanovićeve opusa /s osvrtom na *Danicu zagrebečku*, *Pesme za horvatski puk* i *Zlati oltar*”) ističući kako je mahom riječ o bilježenju pučkih popijevki „moralno-odgojnoga sadržaja”, ali nalazi i šaljive i

satirične pjesme, kojima se znatnim dijelom ocrtava društvenoprihvatljiva slika žene, zatim duhovne pjesme te napitnice, „u kajkavskoj kulturi inače vrlo popularan i produktivan žanr” (129). Maja Znika Marion razmatra hagiografski aspekt Kristijanovićeve opusa („Svetačke legende Ignaca Kristijanovića”) posebno s obzirom na format narativa, inventar likova i aspekt čuda te tipične motivske odrednice žanra. Detaljnom raščlambom grafijskih i ortografskih rješenja te jezičnih osobitosti različitih razina u kronološkom protegu Kristijanovićeve opusa („Stabilnost i varijabilnost u Kristijanovićevo opusu”) Barbara Štebih Golub propituje i reinterpretira dosadašnje teze o Kristijanovićevo zaokretu prema štokavštini zaključujući kako se proučavani pisac grafijskim i jezičnim rješenjima prilagođava „uzusu vremena” te kako u kasnijim tekstovima bira kajkavske varijable koje su zajedničke štokavskim izrazima, ali da se u tome ogleda nasljedovanje tradicije izgradnje hrvatskoga književnoga jezika kajkavskoga tipa, a znatno manje pouzdanim se čini da bi takvi zahvati svjedočili intencionalno približavanje ilirskoj praksi.

Drugi svezak sastoji se od obuhvatne studije o jeziku Ignaca Kristijanovića te od svojevrstne čitanke s transkribiranim odabranim reprezentativnim odlomcima iz nje-

gova djela. U studiji o jeziku, koju je napisala Barbara Štebih Golub, ocrtavaju se obilježja kajkavskoga književnoga jezika u svim gramatičkim kategorijama i u leksiku (što je vidljivo ne samo u prikazu strukture organske osnove već i u argumentiranju njegove normiranost). Pri tome se daju zanimljiva zapažanja o autorovu promišljanju recepcije, u što se uklapa i tehnika kontaktne sinonimije, koja obilježava hrvatsku pismenost još od srednjovjekovnih početaka. Transkripcije, uvode u odabrane odlomke kao i uvodni tekst sveska potpisuje Barbara Štebih Golub, osim poglavlja „Lirika”, kojemu uvodni tekst i transkripcije potpisuje Jasmina Lukec. U čitanci su zastupljeni: nabožni tekstovi (životopisi *apoštolov* i *mučenikov*, *Blagorečja*, *Pomoćnik betegajućeh i vumirajućeh*, *Zlati oltar za kršćenike*, *Način vu vseh življenja događajih*), prevedene Ezopove basne, tekstovi iz *Danice zagrebečke*, izbor iz lirskoga opusa te dramski fragment *Vladimir, kralj horvatski, zresni domorodec*. Posebno je intrigantna, po svemu sudeći autorska drama koja je ostala u rukopisu sve do ovoga izdanja. Nikola Batušić (čiji stric Slavko u svojim zapisima svjedoči kako mu je početkom 20. stoljeća kao učeniku štokavcu u kajkavskoj sredini poraslo samopouzdanje i ugled jer „njegov” jezik piše u knjigama; usp. Žanić, *Jezična republika*,

str. 112) dao je prvi cjeloviti prikaz njezina sadržaja i žanrovskih osobitosti, određujući je kao isusovačku školsku dramu „jasnih klasicističkih obilježja” (Nikola Batušić, „Vladimir – dramski fragment Ignaca Kristijanovića”, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, /2004/ 14–15: 187–193, str. 192).

U predgovoru te fragmentarno očuvane ili fragmentarno napisane drame „izvanredne” radnje o kroatiziranome kralju Vladimiru iz Dukljaninova Ljetopisa, u kojemu se obraća *plemenitim poslušiteljim*, autor sažima svoj program u sintagmu „plemenitoga i razvijenoga jezika”, pri tome, u konvenciji započinjanja izvedbenoga oblika, kao apostrofa u davninu, odjekuje i intertekst prve hrvatske pismenosti (od *poj ljudem razumno do zato, bratjo, sad slišite*) i stare religiozno-didaktične funkcije (etički osvijestiti i estetski zaokupiti), kojima se pridodaje moderna svjetovna funkcija izgradnje i učvršćivanja nacionalnoga identiteta:

Vsaki narod z osebjunem jezikom svojem diči se. Gdo Horvatom za zlo vzeti bude mogel ako i oni starinskih vitezov svojeh diku i poštejne z plemenitim i razvijenem jezikom izvišuju? Vladomir, kralj slovenski, je vitez kojega iskaz naš vam, poslušitelji, naprvo postavlja: Vladomir, koj vlovlen od Salamona, bulgarskoga kralja, rajši sužen ostati hoče i življenje izgubiti, nego

kraljestvu horvatskomu po iskupljenju svomu škoditi, viteza ovoga horvatska pisma i vredni domoroci fale. Plemen[iti] poslušitelji, vi one, koji njegovu krepost iskazati želiju, z dobrovolnem poslušajnem i strplivostjum razveselite i batrivete. (354)

Vrednovanje i predstavljanje reprezentativnih odlomaka iz cjelovita opusa angažiranoga kajkavskoga pisca iz 19. stoljeća, iz vremena u kojemu su dominirale u određenim aspektima prilično isključive štokavocentrične tendencije, u središte pozornosti stavlja prirodan razvoj hrvatskoga književnoga jezika, koji obilježuju uključivost i prepletenost hrvatskih narječja. Studije okupljene u knjizi pokazuju da djelujući izvan i protiv popularnih stremljenja svojega vremena, oslanjajući se na tradiciju kajkavskoga književnoga jezika, Kristijanović, iako gorljivi apologet, ipak ne ostaje zatvoren i za ondanja suvremena grafijska i jezična rješenja. Uz to, svojim djelovanjem objedinjuje težnju za pučkim prosvjetljivanjem s intencijom njegovanja klasicističkoga izraza. Napetosti koje proizlaze iz tih težnji obećavajuće su polazište i novih ispisivanja. Pouzdano znanstveno priređeni izvorni odlomci, osim za daljnje znanstvene obradbe iz aspekta filološke i drugih srodnih struka, pokazuju se i primjenjivim modelom objave i drugih slabije vidljivih pa i zaboravljenih pisaca. Otvaranjem

Kristijanovićeve gazofilacija (što je metaforično sugerirano i koricama/stranicama masivnih drvenih vrata koje treba dobro povući) stručna i šira javnost ima priliku zaviriti u vrijednu čitanku kajkavskoga jezičnoga izraza 19. stoljeća, iz koje se može mnogo doznati i o vrijednostima i stavovima kao i o čitateljskoj publici onoga vremena, koju je marni pisac ustrajno oblikovao i prosvjetljivao desetljećima, prebirući kako po teološkim raspravama tako i po modernim magazinima:

Ako pak Anglijanec ima dost knjig, tak je nema zato da po prst debelele prah po njih leži ali da se moli i stence vu njih kotiju (kak se to pri nas z njimi pripeča gde večkrat knjige

zlata i srebra vredne ali po kutih potežeju se i na nahižjah plesniveju ali se pak drapljeju i tam nose kam, kak se veli, Cesar pešice ide), negdje drži i kupuje zato da je čteje i liste njihove prevrača. I zaisto, Anglijanci (kak z veseljem vu Panorama des Universums čtel jesem) takvu imaju k navukom želju i tuliku volju k knjigam, i to ne samo muški, nego i ženske da ili hode ili jašeju ili se voze ali pak ležiju na postelji, vek mu je knjiga vu rukah, dapače ova ljubav k čtejenju knjig već tak dalko pri njih je došla, da nekoji (kak spomenuta Panorama poveda) iste takaj kolesnice, kada daleko putuju, z razlučnemi natrpaju knjigami da bi im krajši čas z njimi bil na putu i kad jednu prečteju da bi taki drugu imali na redu. (236-237)

Gordana Čupković

Autorska prava: © 2025 Autor(i). Ovaj je rad dostupan u otvorenom pristupu sukladno s licencijom Creative Commons Imenovanje 4.0. međunarodna.

Copyright © 2025 The Author(s). Open Access: This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.